

CAPVT VIGESIMVM.

- 1 Quàm bonum est arguere quàm irasci, & confitentem in oratione non prohibere.

Prosequitur adhuc quæ pertinent ad correptionem faciendam. Quoniam enim dixit superiori sententia, quosdam ineptè corripere, & quosdam prudenter tacere, hac iam sententia docet, melius esse eum qui offensus est ob alterius delictum, siue in se, siue in alios commissum, mox delinquentem corripere, quàm apud se irasci, & indignationem in animo fouere, ex qua odium generetur. Sic enim futurum est frequenter, vt is qui peccauit correptus & admonitus, peccatum suum agnoscat, confiteatur, & veniam deprecetur: & qui admonuit, accepta satisfactione ab animi indignatione liberetur, reconciliatus proximo. Dicit ergo: O quàm bonum est, hoc est, omnino melius est (positiuus enim Græco more hic vt alibi pro comparatio ponitur) arguere delinquentem proximum, quàm tantùm irasci ei & silere, (Græca enim quædam habent; irasci occultè) sicque arguendo efficere, vt qui peccauit non prohibeatur confiteri peccatum suum cum deprecatione veniæ. Qui enim in animo suo tantùm irascitur, & non arguit, is quantum in se est prohibet ne qui peccauit fiat confitens cum oratione. Qui verò arguit, non prohibet quo minus aliquis fiat confitens cum deprecatione veniæ, sed dat ei occasionem & confitendi suum delictum, & deprecandi veniam. Arguere ergo est non prohibere confitentem in oratione, hoc est, cum deprecatione. Potest & sic accipi posterior pars; Bonum est homini eum qui correptus confitetur peccatum suum simul cum oratione veniæ, non prohibere à se vel à venia, sed statim ad reconciliationem & veniam admittere. Hæ intelligentiæ proximè accedunt ad id quod Græca nunc aliter habent sic; Et qui vicissim confitetur, à detrimento prohibebitur. Quo significatur ideo bonam esse correptionem, quia per eam qui peccauit confitens peccatum suum, & pœnitentiam agens, ab imminente sibi malo eximetur.

- 2 Concupiscentia spadonis deuirginauit iuuenulam, sic qui facit per vim iudicium iniquum.

VIdetur hæc sententia pertinere ad id quod superius dixit de correptione mendaci, & iudicio quod non probatur esse bonum. Est autem aptissima hæc similitudo, plus in se continens quàm plerique intellexerunt. Primùm enim per eam insinuat, iusticiam habendam quasi quandam virginem, quam violare grande sit piaculum. Veteres enim tum Poëtæ, tum Philolophi, iusticiam quasi virginem quandam esse dixerunt & finxerunt, quæ castè atque integrè sit colenda atque seruanda, & nunquam violanda. Itaque Cicero in quadam epistola ad Atticum, corruptum

ruptum iudicium à Clodio, constupratum iudicium nominat. Secundò per hanc parabolam insinuatur, iudicibus imò omnibus iustitiam sic esse commissam, vt eam incorruptam & illibatam seruent, quomodo eunuchis committi solent virgines asseruandæ, ne à quoquam corrumpentur. Proinde quàm impiè faciunt spadones illi, si quæ eorum custodia commissæ sunt virgines, ipsi primi impura libidine, quæ per naturam eis vetita est, vi corrumpant & vitient: tam peccant hi qui cum sint seruandæ iustitiæ iudices constituti, ipsi ante alios magis iustitiam violant, exercentes iudicia per violentiam, iniuste innocentes corripientes, & pœnis afficientes. Sicut enim tantæ quidam spadones sunt impudentiæ, & tam ardentis libidinis, vt quas seruare debuerant, quasque cum spe prolis contingere natura negauit, audeant etiam vi & reluctantes quo possunt modo constuprare, floremque virginitatis & integritatis eripere: ita sunt qui quam conseruare debuerant iustitiam, virginem castissimam & incorruptissimam, ipsimet veluti constuprant & corrumpunt, quos hac aptissima similitudine operæpretium esset intelligere, quàm grande piaculum admittant. Non tamen hæc sententia solum dicitur contra iudices ex officio, sed etiam contra omnes iniuste & temerariè iudicantes aliorum facta, cum omnibus commissæ sit iustitiæ custodia. Quod ergo dicitur; Concupiscentia spadonis deuirginauit iuuenulam; significat tantam aliquando inueniri in spadonibus, in quibus minimè esse deberet, libidinem prauam, vt per eam violentur virgines eis commissæ.

3 Quàm bonum est correptum manifestare pœnitentiam, sic enim effugies voluntarium peccatum.

Sicut iam docuit quod ad corripientis pertinet personam, ita iam docet quod sit correpti officium, nempe quòd eius sit non tantum correptionem lubenter admittere, & apud se de admissò peccato dolere, sed etiam manifestè declarare suam pœnitentiam: ore scilicet illud humiliter & cum veniæ precatione agnoscendo, & ipso facto vitam suam emendando, atque læsis satisfaciendo. Ita enim fit, vt qui peccauit, agnoscat non ex destinata voluntate atque malitia peccasse, sed vel per errorem & ignorantiam, vel inaduertentiam & infirmitatem, ac proinde eius peccatum non fuisse omnino voluntarium, sed aliqua ex parte inuoluntarium: quod tamen incipiet omnino esse voluntarium, si admonitus respiscere nolit, illudque defendere aut continuare pergat. Tunc enim declarat illud sibi planè placere, & se approbare. Per pœnitentiam ergo effugit homo correptus voluntarium peccatum, quia & declaratur non omnino voluntariè peccasse, & cauetur ne incidat peccatum voluntarium: aliter simplicius per pœnitentiam effugitur peccatum voluntarium, quia quod propria voluntate admissum est peccatum, per pœnitentiam remittitur, vt à quo detentus fuit homo, ab eodem citius liberetur, priusquam iusta eum peccati ultio inuoluat.

4 Est tacens qui inuenitur sapiens, & est odibilis qui procax est ad loquendum.

DEclarat hac & sequentibus aliquot sententijs quod supra dixit; Est tacens & ipse prudens; docens silentium nonnunquam esse sapientiae, vt contra imprudentiae est loquacitas, nonnunquam autem silentium esse insipientiae. Huius autem differentiae inter silentium & loquacitatem, ac inter silentium & silentium occasione, in sequentibus multas subiungit sententias paradoxas, quibus ostendit pleraque non esse talia, qualia esse videntur, & qualia ea esse homines opinantur, atq; in vulgaribus opinionibus eos falli. Primum ergo, quoniam vulgus eos sapientes iudicare solet, qui multa facile dicere possunt & audent: contra verò insipientes, qui sunt taciturni. Est, inquit, tacens, qui ob suum silentium inuenitur esse sapiens, & deprehenditur nonnunquam aliquis eo nomine odibilis esse hominibus, quia nimis est in verbis. Graecè enim est; Et est odibilis à multa loquela sua. Idem & nostra lectio significat, esse scilicet aliquos, qui propterea quòd procaces sunt, nimis faciles & temerarij ad loquendum, odiosi sunt & ingrati.

5 Est autē tacens non habens sensum loquelæ, & est tacens sciens tempus apti sermonis.

NON vna, inquit, est omnibus tacendi ratio. Est enim qui tacet, quia non habet sensum loquelæ, hoc est, prudentiam & peritiã loquendi: & est qui tacet, quia nouit oportuna tempus, quo aptus sermo proferendus est. Scit enim non satis esse apta dicere, nisi etiam oportuno tempore dicantur. Facit ergo hæc sententia ad declarandum præcedentem; Est tacens qui inuenitur sapiens. Et potest accipi, vt insinuet duplex hominũ genus, qui ob silentium suum laudandi sunt, & sapientes inueniuntur. Nam & laudandus est qui ideo tacet, & de quapiam causa non respondet siue consultus, siue non, quia non habet quod prudenter respõdeat: & laudandus est, qui etiam si habeat quod dicat, tacet tamen, quia nouit necdum esse tempus vel locum oportuna dicendi. Potest etiam accipi, vt significetur silentium nõ semper ex sapientia vel prudentia procedere, sed quandoque ex imprudentia & incitia etiã vituperabili, vt cum quis pro officio suo non nouit loqui, cum tempus & locus postulant, vt sit sensus: Est qui malè tacet, quia non habet quam habere deberet peritiã loquendi: & est qui bene tacet, quoniam expectat aptum loquendi tempus. Vnde sequitur:

6 Homo sapiens tacebit vsque ad tempus, lasciuus autem & imprudens non seruabit tempus.

SAPIENTIS est tacere vsque ad tempus oportuna, quia sapientis est non loqui ad ostentationem, nec ad vindictæ illationem, sed loqui ad ædificationem; qui autem lasciuæ linguæ est & petulans, item qui est impru-

imprudens, non obseruat tempus oportunum, sed eo non expectato mox profilit ad dicendum quod in buccam venit.

7. Qui multis vtitur verbis, lædet animam suam: & qui potestatem sibi sumit iniustè, odietur.

DEclarat iam illam partem superius positam; & est odibilis qui pro-
cax est ad loquendum. Et duo indicat vitia, quæ in vitæ consue-
tudine admodum sunt ingrata & odiosa: alterum immoderatæ oratio-
nis, quæ loquacitas dicitur: qua qui laborat, lædit animam suam, hoc
est, seipsum iniuria afficit, quia se abominabilem reddit. Græcè enim
pro, lædet animam suam, est, abominabilis erit. Alterum vitium est
ambitiosæ arrogantia, qua homines in communi vita volunt ius &
potestatem in alios sibi arrogare. Hoc autem vitium maximè cernitur
in sermone, in quo quidam ita se gerunt, vt aliorum magistri & do-
mini esse videantur: vt faciunt qui se ingerunt ad docendum & arguen-
dum alios, aut qui in colloquijs sibi solis reseruant locum dicendi, nec
permittunt alijs vices sermonis. Ratio autem & consuetudo vitæ com-
munis hunc dominatum & vsurpatam potestatem siue docendi alios,
siue regendi, vehementer odit & reijcit. Docet ergo hæc sententia, quo
omnis vitetur offensio in communi vita, nec multis vtendis verbis,
nec contra debitum ordinem, potestatem vel loquendi vel regendi as-
sumendam. Nemo enim, inquit Paulus, sibi sumit honorem, sed qui Hebr. 5.
vocatur à Deo.

8. Est processio in malis viro indisciplinato, & est inuentio in de-
trimentum.

Pergit alia paradoxa annectere de rebus in quibus aliter expectare
vel opinari solet vulgus hominum. Communiter autem nostri hanc
sententiam accipiunt, vt sit sensus: Viro insipienti est processio in ma-
lis, hoc est, talis quotidie proficit & procedit in malis, quia de malo in
peius semper procedit, & tali homini est inuentio in detrimentum, quia
quotidiè talis inuenit & excogitat noua mala in detrimentum sui &
aliorum. At si originalia inspiciantur, & sequentia attendantur, sic po-
tius erit intelligendum; Processio, hoc est, progressus fortunæ bonus,
& felicitas qua omnia bona procedunt ex animi sententia, est homini
insipienti in malis, hoc est, noxia est ei & damnosa. Aut potius sic:
Cōtingit homini insipienti esse felicem progressum & prosperum suc-
cessum in malis, hoc est, quædam est felicitas & prosperitas mala,
quia prosperitas in malis non potest esse bona. Est enim Græcis *ιουδία*,
quod significat prosperum iter & bonam viam, ac successum ex animi
sententia procedentem, pro quo interpres vertit, processio. Et similiter
est inuentio aliqua quæ cedit in detrimentum & nocumentum hominis,
hoc est, contingit ab aliquo fortuito inueniri res aliquas, vnde tamen
homini felicitas non accedit, sed damnum & detrimentum. Significat

Q v ergo

ergo non semper pro felicitate deputandum esse quod vulgò felix & fortunatum esse iudicatur. Quod primò declarat in rebus quæ fortuitò videntur hominibus contingere, vt in progressu negotiorum, & in rebus inuentis, mox etiam in his quæ gratuitò donantur, cum subiicit:

9 Est datum quod non est vtile, & est datum cuius retributio duplex.

Significat beneficentiam non semper habere æquè felicem exitum, nec omnem beneficentiam eiusdem esse generis, quia contingit fieri largitione, quæ non sit utilis danti, vt quæ fit malo animo & intentione praua, aut quæ fit homini ingrato. Nam ex eo beneficio nulla redit ad dantem vtilitas. Contrà verò contingit esse collatum beneficium, vnde copiosa danti proueniat vtilitas, vt cuius retributio non sit tantum æqualis dato beneficio, sed duplex. Istud vt in temporalibus euenire experientia docet, dum videmus quandoque beneficia dantibus infeliciter cedere, quandoque valdè feliciter: ita apud Deum certius impletur, apud quem beneficia quæ malo animo conferuntur, non sunt conferentibus vtilia: quæ verò animo recto fiunt, copiosam mercedem dantibus adferunt.

10 Est propter gloriam minoratio, & est qui ab humilitate leuauit caput.

Sicut duæ superiores sententiæ ostendunt varietatem, quæ præter opinionem hominum accidit in bono vtili: ita hæc eam quæ accidit in bono honesto, hoc est, in gloria & honoribus. Contingit, inquit, aliquando minorationem fieri, hoc est, incommodum incurere & famæ, bonorumque ac vitæ diminutionem homini accedere propter gloriam quam adeptus est, ita vt ipsa gloria qua magnus est, causa illi sit incommodi & deiectionis. Et rursum contingit vt à deiectione quis eleuet caput suum, & qui humilis fuit & abiectus, aut etiam in afflictione, insigniter supra alios exaltetur. Et istud in hoc mundo accidere videmus apud homines, sed apud Deum maximè, qui propter gloriam, quam impij per ambitionem inuaserunt, vel qua superbe & impiè abusi sunt, deponit superbos de sede, & contrà exaltat humiles, suscitans de puluere egenum, & de stercore eleuans pauperem, vt collocet eum cum principibus, quemadmodum temporaliter videre est in Ioseph, Dauide, & alijs: sed maximè id impletur, cum pios in hoc mundo afflictos exaltat Deus in regnum suum cœleste. Legendum autem potius per præteritum; leuauit; vt est apud Rabanum, quam per futurum, leuabit, quia Græcis est præteritum ἤστ, sustulit.

11 Est qui redimat multa modico pretio, & restituens ea in septuplum.

Quod

Quod dixit euenire in rebus inuentis fortuitò, vel datis gratuitò, atque in gloria huius mundi, idem etiam locum habere ostendit in contractibus humanis, videlicet in emptionibus, vt & ibi contingat quod primùm fœlix esse videbatur, infœlicem habere exitum. Contingit, inquit, vt sit quispiam qui multa emat exiguo pretio, atque ob id sibi placet, fœlicemque se iudicat, sed tandem contra suam opinionem cogitur ea restituere & exoluere in septuplum, vt maximo ei constent quæ prius paruo constare videbantur. Euenit istud auaris & iniustis frequenter hominibus, qui quoniam per auariciam iniquè viliori pretio quædam emunt, vel ab imperitis rerum, vel ab his qui inopia premuntur, iusto Dei iudicio coguntur nonnunquam reddere septuplum etiam in præsentì tempore, dum eis propter eorum auariciam & iniusticiam subitò accidunt damna rerum maxima, & quæ longo tempore collegerunt, amittunt cum magna clade. Quod si hic non eueniat, certè in futuro implebitur, quando lucrum iniquè hic partum, maximo damno compensabitur. Cæterùm verbum; redimat; hic ponitur pro suo simplici, emat, cùm Græcis sit, ἀγοράζω, hoc est, emens. Et pro restituens, est ἀποτίνω, hoc est, exoluens. Rabanus & post eum Lyra verbum, redimat, propriè accipientes, de peccatorum redemptione hunc locum intelligunt: quæ etiamsi sint multa, eisquæ debeat æterna pœna, modico pretio redimuntur, pœnitentiã scilicet exigua, & eleemosynis, iuxta illud Danielis: Peccata tua eleemosynis redime. Ea restituuntur in septuplum, cùm in vitiorum locum, copiosior succedit virtutum numerus: & vbi abundauit delictum, superabundat septuplex gratia spiritus sancti: cumque impletur illud Isaïæ 40. Suscepit de manu Domini duplicia pro omnibus peccatis suis. Sed hic sensus etsi pius, alienus videtur ab authoris simplici & literalì sensu.

12 Sapiens in verbis seipsum amabilem facit, gratiæ autem fatuorum effundentur.

ET hæc sententiã indicat, verborum gratiam non eundem in omnibus habere exitum & fructum. Nam sapiens per verba sua quæ profert vtilia prudenter & oportunè, seipsum facit hominibus amabilem, saltem prudentibus & beneuolis: gratiæ autem fatuorum, hoc est, eorum lepores & facetiæ, quas Diuus Paulus vocat *ἰντραπέλλας* & *μωρολογίας*, instar aquæ quæ sine fructu effunduntur, etiam effundentur, reijcientur, & in nihilum abibunt sine fructu. Possumus etiam intelligere per gratias impiorum, eorum beneficia, vt significetur sapientes etiam verbis tantùm sibi hominum beneuolentiam comparare, fatuos verò ne quidem etiam beneficijs, vt quæ non bene nec bono animo distribuunt, vt in sequentibus dicitur. Et omnino conuenit per gratias fatuorum generaliter intelligere, quæ & in verbis & in factis eorum gratiam habere videntur.

De

De beneficijs eorum mox subiungitur, ostenditurque eanec alijs esse
utilia, nec ipsismet. Primum ergo alijs illa non esse utilia, sic dicit:

13 Datus insipientis non erit utilis tibi, oculi enim illius septem-
plices sunt.

14 Exigua dabit, & multa improperebit, & apertio oris illius in-
flamatio est.

Docet donum insipientis hominis non esse utile accipienti, tum
quod non recto animo detur ei, tum ob impropria quæ audire co-
getur. Quod dicitur; oculi illius septemplices sunt; hoc est, multi, vt
habent Græca, communiter intelligitur, vt significetur intentione eius
multipliciter esse dolosam, vt per oculos, intentio intelligatur. At ve-
rior sensus est, vt intelligatur oculos auari (nam de auaro hæc dicuntur
& illiberali homine) copiosam expectare remunerationem, & obser-
uare aliorum manus, vt ab eis multò plus accipiant quàm dederunt.
Nam & supra oculis auari tribuit cupiditatem alienorum bonorum, &
inuidiam propriorum. Ideo ergo non est utile accipienti donum
auari hominis, quia expectat longè plus recipere quàm dat, nec dat nisi
ad lucrum. Quod si non consequatur, cum exigua dederit, multa tamen
se dedisse improperebit, & accensus intra se ira, cum aperuerit os suum,
velut flammam ex ore suo profundet, quia ex accenso per iram corde
proferet durissima verba & velut ignita, quæ hominem grauius vrant
& lædant, quæque eum vicissim ad iram & impatientiam accendant.
Sic enim rectè intelligitur quod noster vertit; apertio oris illius, in-
flamatio est; quanquam etiam accipi possit, vt significetur, ipsum
dum aperit os suum velut flammam emittere, quia longè lateq; spargit
& prædicat beneficiorum suorum collationem, quomodo se flamma
longè & latè profert. Is enim sensus cum Græcis coincidit, quæ ha-
bent; & aperit os suum velut preco. Docet ergo hæc sententia, vi-
dendum à quo quid accipiatur, nec tantum attendendum ad munus,
sed etiam ad donantem. Quod de dono dixit, id & de mutuo mox
subijcit, dicens:

15 Hodie fœneratur quis, & cras repetit: & est odibilis homo
huiusmodi.

Quam est illiberalis in donis suis homo auarus, tam est & in mu-
tuo. Mox enim vt mutuatus est, repetit quod mutuauit, vt qui
per auaritiam non patitur diu re sua carere, nec in mutuo attendit ad
alterius necessitatem, proinde meritò talis est & Deo & hominibus
odiosus.

16 Fatuo non erit amicus, & non erit gratia bonis illius.

17 Qui enim edunt panem illius, falsæ linguæ sunt: quoties &
quanti irridebunt eum?

O Stendit superius quorundam dona non esse accipientibus vtilia, vtpotè dona auarorum, hic ostendit dona quorundam nec danti- bus esse vtilia, vtpotè beneficia prodigorum, qui non dant quibus & quomodo oportet, sed in conuiujs sua prodigè insumunt, in quibus tantùm pascunt gnatones & assentatores suos. Tales ergo dicit se suis beneficijs quæ in alios conferunt, non paraturos sibi veros amicos, nec veram gratiam habere eius beneficia, quia quos ipse pascit, & conuiuas ferè habet, homines sunt falsæ linguæ, mendaces scilicet, adultores, qui coràm laudant, & à tergo benefactorem suum vituperant: vnde fit, vt & multoties & multi eum irrideant tanquã fatuum. Nam & ipsi eum sæpe rident qui ab eo pascuntur, quòd assentationibus suis illi imponant, & alij videntes eum sic ab eis decipi. Itaque tantùm abest vt gratiam aliorum sibi promereatur, vt ex beneficijs suis irrisionem aliorum tantùm reportet. Auarus enim de quo suprà dixit, odibilis est, prodigus verò derisibilis est. Causam dictorum subiicit:

18 Neque enim quod habendum erat, directo sensu distribuit, similiter & quod non erat habendum.

D Vobis modis eum peccare in distribuendo, significat. Primùm quòd distribuat quod habendum erat, hoc est, quod pro futuris necessitatibus erat seruandum, prodigè scilicet nimis & inutiliter sua consumendo: quod dum facit, non recto sensu & prudentia facit: ideoque dicit, non recto sensu distribuit, hoc est, imprudenter & malè distribuit. Secundò, quòd etiam imprudenter distribuat id quod non erat sibi habendum & asseruandum, quia quod iniuste possidet, non restituit quibus oportet, & quod superfluum ipsi est, non dat pauperibus & iustis sicut deberet, sed gnatonibus & parasitis. Significat ergo talem malè distribuere & habenda & non habenda. Græca alium habent sensum: Sic enim est ad verbum; Neque enim ipsum habere in recto sensu accipit, & ipsum non habere similiter indifferens ei est. Quo significatur, prodigum non recto iudicio accipere id quod ipsum habere contingit, & bonorum suorum possessionem, quia non accipit ad eum vsum ad quem habet: & proinde non habere est perinde illi atque habere, hoc est, indifferens est illi siue habeat, siue non habeat, nec magis prodest illi quod habet quàm quod non habet. Iuxta quem sensum quod noster vertit; non recto sensu distribuit; videtur accipiendum non de distributione quæ alijs fit per bonorum erogationem, sed de ea quæ animo fit & iudicio sensus discernente apud se quomodo habitis sit vtendum, vt, distribuere, positum sit pro discernere & diiudicare. Id enim fit recto sensu, aut, vt est Græcis, ἀσίσια, quæ dictio non prudentiam significat, sed vim illam sentiendi, qua de diuersis rebus aliter sentimus, vt visu discernimus colores & distribuimus. Itaque quod habendum erat non recto sensu distribuit, quia non discernit apud se, quomodo & vbi illud sit expendendum, aut quid habendum sit. Et similiter quod

non

non erat habendum etiam non recto sensu distribuit, quia nec rectè iudicat nec discernit quid non sit habendum, sollicitus frequenter pro his quæ habere non oportet, negligens in his quæ habenda essent.

19 Lapsus linguæ falsæ, quasi qui in pavimento cadit, sic casus malorum festinanter venient.

Videtur hæc sententia obiter inserta contra adultores, quos supra dixit esse falsæ linguæ, ut post malum quod prodigum manet, etiam ostendat quod malum maneat fallaces adultores, & est sensus: Lapsus qui provenit ex fallaci lingua, est quasi qui cadit in pavimento aliquo lapidibus strato. Sicut enim in tali pavimento quis præter expectationem cadit, ubi non sunt offendicula vlla, & sicut talis ob duritiem pavimenti grauter se lædit: ita & fallaces homines & dum non putant, & grauter cadent atque lædentur. Vnde sequitur; Sic casus malorum festinanter venient; hoc est, sic continget malos subito & præter eorum expectationem ruere in multa incommoda. Omnes ferè libri habent participium, cadens, ut subaudiatur verbum, est, sed Dionysius legit, cadit.

20 Homo acharis quasi fabula vana, in ore indisciplinatorum assidua erit.

Interpres reliquit dictionem Græcam, ἀχαρισ, quæ significat eum qui est sine gratia, & minimè graciosus, sed non potuit exprimere allusionem vocum quæ est Græcis inter ἀχαρισ & ἀκαιρος, acharis & acairos. Est enim Græcis, ἀνέγνωσθαι ἀχαρισ, μὴ ἀκαιρος, homo inuenustus, fabula intempestiua. Proinde miranda lectio Rabani, qui habet; Homo ingratus quasi acharis. deinde sequitur; fabula vana in ore indisciplinatorum, &c. Cæterùm nostra lectio sic videtur intelligenda; Homo qui, quoniam prudentia est destitutus, non habet gratiam bene & vtiliter loquendi, est quasi vana & inepta fabulatio, quia cum præter eam non sit quicquam magnopere ab eo expectandum, simul etiam ut illa molestus est omnibus, atque cum ea reijcitur. Quod sequens pars declarat & explicat. quia, inquit, vana & inutilis fabulatio erit assidua in ore eorum qui non sunt bene instituti, ut sciant quid & quando & quomodo dicendum sit, ideoque non nisi fabulis & inutilibus sermonibus referendis delectantur & occupantur, ac proinde etiam cum illis contemnantur & exploduntur. Sunt qui intelligunt hominem, qui parum gratus est in his quæ vel facit vel loquitur, dici fabulam vanam: vel ei comparari, quia alijs est fabula, hoc est, alij de eo fabulantur, eiusque facta vel dicta rident. Verùm non satis bene conuenit ei intelligentiæ quod sequitur, quia non solum ineruditorum est fabula, qui eius facta dictaque sæpe laudant, sed magis eruditorum qui ea reprobant.

21 Ex ore fatui reprobabitur parabola, non enim dicit illam in tempore suo.

Superior sententia asseruit, ineruditos homines & gratia dicendi carentes, fatua & vana ferè proferre: hæc verò asserit, etiam cum proferunt graues & doctas sententias, quæ parabolæ dicuntur, non tamen gratiam nec fructum relaturos, sed eorum dicta reprobanda: quòd etsi bona dicant, non tamen dicant oportuno tempore, & eo quo dicenda erant loco & tempore. Vnde & in Prouerbijs dicitur: Quomodo pulchras frustra habet claudus tibias, sic indecens est in ore stultorum parabola. Prou. 26.

22 Est qui vetatur peccare præ inopia, & in requie sua stimulabitur.

Pergit adhuc, vt prius cœpit, referre quædam, & asserere quæ vulgari opinioni non assentiuntur, docetque hac sententia non semper esse à culpa liberos qui innocentes videntur. Sunt enim, inquit, qui per inopiam prohibentur & impediuntur à peccatis quibusdam committendis, & tamen in illa sua requie & à peccatis cessatione stimulantur, hoc est, ad peccandum incitantur, ac dolore compunguntur, quòd non possint quæ cupiunt adimplere. hoc est, sunt quibus inopia aufert potestatem opere peccandi, sed non aufert voluntatem & affectum, imò eundem frequenter magis accendit. Sic dictum est veteri prouerbio: Improbati nihil deesse præter occasionem. Et Plato duobus propositis improbis, quorum alter sit pauper, alter diues, dicit diuitem esse miseriozem, quod pauper voluntatem solùm ad malefaciendum habeat, diues verò etiam facultatem. Græca iam secundam partem habent negatiuè; non stimulabitur, & potest dupliciter intelligi. Nam potest esse sensus: Pauper etsi impediatur peccare, non tamen cessando à peccato stimulabitur conscientia desiderati maleficii, nec dolore commouebitur intra se, ob malam voluntatem qua detinetur. Potest etiam intelligi, pauperem talem dum quiescit ab externo opere, non passurum stimulos conscientiae ob admissum peccatum, quemadmodum patiuntur diuites, vt significetur hac in parte pauperes diuitibus esse feliciores, & vtilitatem aliquam pauperibus adferre inopiam ipsam.

23 Est qui perdit animam suam præ confusione, & ab imprudenti persona perdet eam, personæ autem acceptione perdet se.

Dixit quid inopia efficiat in homine, nunc verò duabus sententijs ostendit quid mali etiam verecundia, quæ inopiæ ferè coniuncta est, operetur frequenter. Est autem & hæc sententia in Græcis tantum bimembris, pro duobus enim membris posterioribus quæ sunt apud nos, tantum vnum est membrum. Et omnino est verisimile, alterum eorum membrorum, cum prius in margine ad maiorem explicationem ex alia versione additum esset, postea insertum esse textui, vt & aliàs sæpius in hoc libro factum putamus. Nam Complutensis æditio habet, ab acceptione personæ; ἀπὸ λήψεως προσώπων. Altera verò æditio habet, ἀπὸ ἀφροσύνης προσώπων, ab imprudenti persona. Vnde patet rectius sic legi, quam

quàm ab imprudentia personæ . Dicitur autem quis se perdere ab imprudenti persona, hoc est, quia imprudens persona aliqua quippiam inhonestum vel iniquum petit. Significat ergo hæc sententia, esse quosdam qui præ confusione, hoc est, verecundia, animas suas seque perdunt, dum contra conscientiam suam reueriti potentium hominum auctoritatem, ea agunt quæ agenda non sunt, illorum dignitatem veritati & æquitati antepontes. Id vitium in scripturis sæpe dicitur acceptio personarum, quo vitio peculiariter dicitur quis perdere animam suam, quia contra propriæ animæ & conscientiæ iudicium agit. Committitur istud vitium & in iudicio sæpe & extra illud, idque vel reticendo vel negando veritatem confitendam, vel in gratiam alicuius faciendū quod iniquum est.

24 Est qui præ confusione promittit amico, & lucratus eum inimicum gratis.

Demonstratur hac sententia & aliud malum, quod in homine operatur vitiosa verecundia, videlicet quod per eam quandoque contingit aliquem siue rogatum siue vltro promittere quippiam amico, cuius præstandi deest vel potestas vel voluntas; unde fit, ut cum non seruetur fides, ex amico inimicum sibi efficiat, idque gratis, hoc est, citra necessitatem, cum potuisset sibi seruare amicum non pollicendo. Quod maximè cōtingit ijs, qui cū præ inopia non possunt præstare amico quod ab eis petitur, tamen præ verecundia pollicentur se præstituros, quod vereantur amicum offendere, aut suam inopiam profiteri præ superbia nolint. Sic sunt qui cum nulla necessitate cogantur quædam vouere Deo, tamen vouent quod postea non præstant, sicque amicum Deum sibi inimicum reddunt. Displicet enim Deo stulta & infidelis promissio, ut dicitur Ecclesiastes 5. Et fiunt aliquando huiusmodi promissiones Deo præ verecundia, cum scilicet filij aut filiæ verentur contradicere parentibus ad continentiæ statum impellentibus.

25 Opprobrium nequam in homine mendacium, & in ore indisciplinatorum assidue erit.

Ocassione violatæ promissionis, de qua superiori sententia demonstrat quàm graue malum sit mendacium, & fallere fidem datam. Mendacium, inquit, ne putetur paruum esse vitium, affert homini malum, probrum, ignominiam, & infamiam grauem, quia efficit ut ei fides non habeatur etiam cum verum dicit: & parum honestus habetur, qui veritatis curam non habet, cum posset facile eam ignominiam effugere tacendo. Et tamen, inquit, vitium hoc assiduum inuenitur in ore eorum qui non sunt bene instituti, nec attendunt quantum malum sit mendacium, & quantam homini ignominiam adferat. A cuius assiduitate ut abstrahat homines, subiicit efficacem comparationem:

Potior

26 Potior fur quàm afsiduitas viri mendacis, perditionem autem ambo hæreditabunt.

BEne mendacium furto comparat, tum quòd vtrumque vitium ferè coniunctum fit, & fimiliter peculiarem in republica ignominiam adferat, in qua fimiliter tollit concordiam, & omnia confundit, tum quòd mendacium, furtum quoddam fit, veritatem hominibus eripiens, & famam bonam plerisque frequenter tollens. Afsiduitatem autem mentiendi dicit in malitia superare furtum, tum quòd qui afsiduus est in mentiendo, frequenter plus noceat, eripiendo homini famam, quàm fur, eripiendo bona temporalia: tum quòd fur peccet fere ex inopia, vt esurientem impleat animam, vt dicitur Prouerb. 6. afsiduus verò in mendacijs, peccat ex petulantia & improbitate linguæ. Cæterum cum ambo, fur fcilicet & mendax, reipublicæ sint perturbatores, & alios ipsi perdant siue in bonis siue in fama, meritò æternam & apud homines & apud Deum perditionem possidebunt, iuxta illud Apocal. Timidis & incredulis & execratis & omnibus mendacibus pars illorum erit in stagno ardenti: & in Psal. Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Quæ scripturæ & illis fimiles de mendacio noxio & pernicioso intelligendæ sunt, quòd scriptura potissimum vocat mendacium, vt quod fallat, & fallendo noceat.

27 Mores hominum mendacium sine honore, & confusio eorum cum ipsis sine intermissione.

Idem inculcatur quod prius, & significatur, mentiendi consuetudinem esse in mendacibus sine honore, hoc est, semper habere sibi coniunctam ignominiam, eamque ipsis adhærere perpetuò, quia ea nota non facile eluitur, nec existimationem aliquam obtinere possunt qui de mentiendi consuetudine sunt infames. Est autem Græcis singulariter $\mu\epsilon\tau\alpha\ \delta\epsilon\ \alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon\ \mu\epsilon\tau\alpha\ \delta\epsilon\ \alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon$, hoc est, Mos vel consuetudo hominis mendacis. Loquitur enim de mentiendi consuetudine, vt ne putetur de omnibus actibus, qui mores hominum dicuntur, loqui: quanquam verum sit omnes actus hominis mendacis esse sine honore, quia propter mentiendi consuetudinem etiam boni eius mores suo carent honore.

28 Sapiens in verbis producet seipsum, & homo prudens placebit magnatis.

Opponit sapientem mendaci, quia cum hic sibi apud omnes conciliet ignominiam & pudorem, contra sapiens per verba sua & sermones sapientiæ, quos profert in tempore suo, prouehet seipsum, adeo vt per illos placiturus sit magnis principibus, qui, quo sapientum potiantur consilijs, eos assumunt & euehunt, vt patuit in Ioseph & Daniele.

R Qui

29 Qui operatur terram suam, inaltabit aceruum frugum: & qui operatur iustitiam, ipse exaltabitur: qui verò placet magnatis, effugiet iniquitatem.

Media pars huius sententiæ non est in Græcis, & videtur ex alicuius annotatione marginali inserta textui, quia primum membrum non videbatur habere sibi correspondentem partem. Nec est Græcis; effugiet iniquitatem; sed ἐξιδάσεται ἀδικίαν, placabit iniustitiam. Itaque collatione terræ diligentissimè excultæ ostendit quantam vim habeat, quantumque fructum adferat, placere principibus, quòd qui illis placent, iniquitatem multorum expiare possunt apud principes, eosque peccantibus reconciliare. Nostræ lectionis sensus est: Sicut agricola, qui bene colit terram suam, altum sibi congeret frugum aceruum: ita qui operatur iustitiam, altum sibi locum comparabit, apud Deum quidem semper, apud homines vero etiam frequenter. Qui verò per suam prudentiam placet magnatis, is imprimis operam dare debet vt fugiat omnem iniquitatem & iniustitiam, ne se muneribus corumpi sinat. Itaque per illud; effugiet iniquitatem; indicatur quid facere debeat qui gratiam principum obtinuit. Potest & sic accipi: Qui placet magnatis, is hoc boni inde consequitur, quòd sollicitus sit vitare omnem iniquitatem, ne eorum gratiam obtentam amittat.

30 Xenia & dona excæcant oculos iudicum, & quasi mutus in ore auertit correptiones eorum.

Exod. 23.
Deut. 16.

Quoniam contingit eos qui per sapientiam suam euecti sunt apud principes, per munera corrumpti, rectè hanc subiicit sententiam, sumptam pro prima parte ex Exodi 23. & Deuter. 16. vt huius consideratione sibi caueant à corruptione iudicij propter auaritiam. Nam & hic pro, iudicum, Græcis est, sapientum, sicut illis prædictis locis, vbi dicitur: Munera excæcant oculos sapientum, & mutant verba iustorum. In secunda parte, quæ, vt communiter legitur, obscura est & incongrua, notandum pro, mutus, Græcis esse φῖμος: quæ dictio significat obturationem, & nonnunquam frenum. Vnde inter scripta vnum quod inter multa inueni correctissimum, habebat; frenum in ore. Habebat item plurali numero, auertunt. iuxta quam lectionè sensus optimè constat. Erit enim sensus, quod dona auertunt correptiones sapientum, & reprimunt sicut frenum ori iniectum. proinde ea lectio recipienda videtur. Quod autem Lyra & Dionysius ex Strabonis sententia, nomine muti hic putant significari speciem ranæ, quæ Græcis dicitur κἀλάμιτα, & in os canis latrantis proiecta adimit latrandi potentiam, vt auctoritate solida caret ea nominis acceptio, ita non conuenit Græcæ dictioni. Nec Rabanus ad eam significationem nouam confugit, sed intelligit dona auertere correptionem sapientum, vt fiant quasi mutus in ore. Itaque si ea lectio retinenda videatur, repetendum est ad
verbum,

verbum, auertit, suppositum singulare, donum, vt sit sensus: donum auertit eorum correptiones, vt fiant quasi mutus. Docet ergo hæc sententia, munera, quæ Græco nomine xenia dicuntur, non, vt corruptè in multis legitur, exenia, sapientes & iudices cæcos reddere, & quasi iniecto freno mutos, vt scilicet nec videant quod videndum erat, nec ore proferant quod dicendum erat, & abstineant à iustis correptionibus delinquentium. In hos competit adagium huic sententiæ simile: Bos in lingua. de quo Erasmus in Chiliad. Et illud ibidem: Argentaninam patitur.

- 31 Sapientia absconsa & thesaurus inuisus, quæ utilitas in vtrisque?
- 32 Melior est qui celat insipientiam suam, quàm homo qui abscondit sapientiam suam.

Videri potest hæc subiecisse contra eos qui sapientia præditi, otium & latebras quæerunt, secuti illud præceptum quorundam, *vidi lib. 6. cap. 1.* Quoniam enim dixit, sapientem verbis suis euehere seipsum, & apud magnates gratiam obtinere: & contra sunt qui otio delectati, molestias & labores prætexentes, etiam pericula corruptionis, quæ etiam sapientes iam euecti incidunt, vt dictum est superiori sententia, ideo rectè has sententias subiecit, docens frustrà & sine fructu haberi sapientiam quæ absconditur, sicut inutiliter habetur pecuniarum thesaurus, qui semper abditur & occultatur. Itaque præclare Cicero pro Archia: Pudeat, inquit, illos qui ita in studijs se abdiderunt, vt ad vitam communem nullum fructum proferre possint. Et Quintilianus ipsam orationem conceptam in animo, inclusamque sine elocutione, dicit esse quasi gladium in vagina reconditum. Et Persus rectè dixit: Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter. Sed omnium maximè facit ad hunc locum quod in euangelio Dominus, collaudatis his qui acceptum talentum cum lucro reportauerunt, grauitè redarguit eum qui talentum domini sui abscondit in terra, sapientiam absconditam etiam sub parabola comparans cum thesauro abdito in terra, quemadmodum hoc loco. Quem doctè explicans Rabanus conferendo cum Saluatoris parabola, tandem concludit. Admonendi sunt, qui cum prædicare vtiliter possint, immoderata tamen humilitate refugiunt, vt ex minori consideratione colligant quantum in maioribus rebus delinquant. Si enim indigentibus proximis ipsi quas haberent pecunias absconderent, adiutores proculdubio calamitatis extitissent. Quo igitur reatu constringantur aspiciant, qui dum peccantibus fratribus verbum prædicationis subtrahunt, morientibus mentibus vitæ remedia abscondunt. Clarum autem est quod dicitur: Melior est, hoc est, præstantior & magis laudandus qui celat insipientiam suam, &c. Prudenter enim & rectè facit qui celat insipientiam suam, si modò id facit aut ne reprehendatur, aut ne quem offendant.